

GABRIELE
D'ANNUNZIO

UŽITEK

GABRIELE D'ANNUNZIO

UŽITEK

Naslov izvirnika: Gabriele D'Annunzio — Il Piacere

Prevod: Albert Pikuš

Slika na naslovnici: Dante Gabriel Rossetti — Lady Lilith

Prva knjiga

I

eto je umiralo precej prijetno. Sonce svetega Silvestra je po rimskem nebu razlilo nekakšno zastrto, mehko, zlato, skoraj pomladno toploto. Vse ulice so bile obljudene kakor na majsko nedeljo. Na trgu Berberini, na Španskem trgu je množica voz hitela sem in tja; in iz obeh trgov je zmeden in stalen hrup, ki se je dvigal k Trinità de' Monti, k Sikstinski ulici, oslavljen dosegel tudi sobe palače Zuccari.

Sobe so se počasi polnile z vonjem, ki je puhtel iz svežih rož v vazah. Bujne in velike vrtnice so stale v kristalnih čašah, ki so se vitko dvigale, kakor nekakšna zlata stebila diamantnih lilij, podobne tistim, ki se vzpenjajo na tondu Device Sandra Botticellija v Galeriji Borghese. Nobena druga oblika vaz se ne more po eleganci meriti s to obliko: rože v tej prozorni ječi se zdijo kot poduhovljene in bolj poudarjajo videz verske ali ljubezenske daritve.

Andrea Sperelli je v svojem stanovanju pričakoval ljubico. Vse stvari okoli so pravzaprav razkrivale neko posebno ljubezensko skrb. V kaminu so gorela brinova drva, majhna čajna mizica pa je bila pripravljena s skodelicami in podstavki iz majolike iz Castel Duranta, okrašenimi

z mitološkimi zgodbicami Lucia Dolci, starimi izdelki umetne obrti neponovljive ljubkosti, pod podobami pa so bili v kurzivi s črnim lakom izpisani Ovidovi heksametri. Svetloba je prihajala v prostor zasenčena z rdečimi brokatnimi zavesami z granatnimi jabolki izvezenimi s srebrnimi spiralami, z listi in besedami. Ko se je popol-dansko sonce uprlo v šipe, se je cvetlični vzorec čipkastih zaves odrisaval na preprogi.

Ura na Trinità de' Monti je odbila tri in pol. Še pol ure. Andrea Sperelli se je dvignil z divana, kamor se je bil zleknil in šel odpret eno izmed oken; potem je napravil nekaj korakov po stanovanju; potem je odprl neko knjigo, prebral kakšno vrstico, jo spet zaprl; potem se je sumničavo ozrl okoli in nekaj iskal. Nestrpnost pričakovanja je tako močno pritiskala nanj, da je čutil potrebo po gibanju, po delovanju, da bi z dejavnostjo preslepil notranji nemir. Sklonil se je h kaminu, pograbil klešče za žerjavico, da bi razžaril ogenj, naložil na žareč kup nov kos brinovine. Kup se je podrl; ogorki so se iskreč zvrtnčili vse do kovinske plošče, ki je ščitila preprogo; plamen se je razdelil v množico majhnih sinjih jezikov, ki so izginjali in se spet pojavljali; iz polen se je kadilo.

Zdaj je čakajočemu v duhu vzniknil spomin. Prav pred tem kaminom se je Elena rada zadrževala, preden se je oblekla po kakšni uri ljubljenja. Bila je zelo spretna pri postavljanju večjih polen na koze. Z obema rokama je prijela težke klešče za žerjavico in nagnila glavo malce nazaj, da bi se izognila iskram. Njeno telo na preprogi je bilo pri tej še kar naporni dejavnosti zaradi gibov mišic

in valovanja senc, kakor da se smehlja iz vseh sklepov, vseh gub in vseh vdolbin, potopljeno v jantarno bledico, ki je spominjala na Correggiovo Danajo. In prav zares je imela nekoliko correggiovske ude, gibčne in majhne roke in noge, skoraj bi lahko rekli drevesaste, kakor pri kipih Dafne prav na začetku pretvorbe iz pripovedke.

Komaj je končala z delom, že so polena vzplamenela in takoj začela oddajati svoj žar. V sobi se je ta topla rdečkast svetloba nekaj časa bojevala z ledenim somrakom, ki je vstopal skozi šipe. Vonj gorečega brina je polnil glavo z rahlo omotico.

Elena je bila videti, kot bi jo ob pogledu na plamene pograbila otroška norost. Imela je nekoliko kruto navado, da je ob koncu vsakega ljubezenskega sestanka potrgala na preprogo cvetne liste z vseh rož, ki so bile v vazah. Ko se je potem, ko se je oblekla, vrnila v sobo in si natikala rokavice ali zapenjala kakšno zaponko, se je smehljala sredi vsega tega razdejanja; in nič se ni moglo primerjati z milino načina, kako je malo privzdignila krilo in najprej pomolila eno, potem še drugo nogo, da bi ji sklonjeni ljubimec zavezal še vedno razvezane vezalke na čevljih.

Prostor se skoraj v ničemer ni spremenil. Iz vseh stvari, ki jih je Elena gledala ali se jih dotikala, se je dvigala množica spominov in slike davno minulih časov so bučno oživele. Po približno dveh letih bo Elena spet prestopila ta prag. Čez četrto ure, zagotovo, bo prišla, sedla v ta naslonjač, si dvignila tančico z obraza, malce zaskrbljena kakor včasih; in potem bo govorila. Po dveh letih bodo vse stvari spet slišale njen glas, mogoče tudi njen smeh.

Dan zadnjega slovesa je bil natanko petindvajsetega marca tisoč osemsto petinosemdesetega, v kočiji pred Porta Pia. Datum je ostal neizbrisno v spominu Andreja. Zdaj, ko je čakal, si je lahko z nezmotljivo jasnostjo priklical v spomin vse dogodke tistega dne. Pred njim se je prikazala nomentanska krajina v fantastični svetlobi, kakor tiste krajine iz sanj, kjer se zdi, kakor da bi bile stvari od daleč vidne zaradi nekega žara, ki sije iz njihovih oblik.

Zaprto voz je tekel dirjajoč z enoličnim hrupom: za okni so v enakomernem in nežnem gibanju, kakor v neka-kšnem nihanju, bežali beli zidovi starih patricijskih vil. Sem in tja so se prikazala velika vrata iz kovanega železa, skozi katera se je videla pot z visokimi pušpani ob straneh ali z zelenjem obdani rimski kipi ali dolga rastlinska veža, v kateri so se sem in tja nasmihali blede sončni žarki.

Elena je molčala zavita v širok plašč iz vidrinega krzna, s tančico na obrazu in rokami oblečenimi v gamsje usnje. On je z užitkom vdihaval nežen vonj posončnic iz dragocenega krzna in ob svoji roki čutil oblino njene roke. Oba sta se čutila daleč od drugih, sama; toda sem in tja je šla mimo črna kočija kakšnega prelata; ali pastir na konju ali gruča duhovnikov v škrlatu ali čreda živine.

Pol kilometra pred mostom je rekla:

— Izstopiva.

Hladna in jasna svetloba razlita po pokrajini se je zdela kot studenčnica; in, ker so drevesa valovila v vetru, je bil po nekakšni vizualni prevari vtis, kakor da se valovanje prenaša na vse stvari.

Stiskajoč se k njemu in opotekajoč se na neravnih tleh, je rekla:

— Drevi odpotujem. To je zadnjič...

Potem je obmolknila; in spet spregovorila, s premori, o nujnosti odhoda, o nujnosti slovesa, z glasom polnim žalosti. Divji veter ji je trgal besede z ustnic. Nadaljevala je. Prekinil jo je, jo prijel za roko in s prsti iskal med gumbi golo kožo zapestja:

— Dovolj! Dovolj!

Šla sta naprej, boreč se s silovitimi sunki vetra. On pa je stisnjen k ženski v tej veliki in globoki samoti, naenkrat začutil, kako mu dušo preplavlja ponos svobodnejšega življenja, nekakšno preobilje moči.

— Ne odhajaj! — Ne odhajaj! Še vedno te imam rad, za vedno...

Razgalil ji je zapestje, smuknil s prsti v rokav in jo nestrpno s silnim poželenjem grabil po goli koži.

Pogledala ga je z enim tistih pogledov, ki so ga upijajljivi kakor kelihi vina. Most je bil blizu, rožnat v sončni svetlobi. Reka se je zdela negibna in kovinska v vsej svoji ovinkasti dolžini. Na obali se je upogibalo ločje, voda pa je narahlo zibala palice zapičene v ilovico, ki so najbrž držale odičnice.

Potem jo je začel zasipati s spomini. Govoril ji je o prvih dneh, o plesu v palači Farnese, o lovu na poljih pri Divino Amore, o jutranjih srečanjih na Španskem trgu ob izložbah zlatarjev, ali na mirni in gosposki Sikstinski ulici, ko je prihajala iz palače Barberini in so ji sledile kmetice, ki so ji ponujale rože v košarah.

— Se spomniš? Se spomniš?

— Da.

— In rož tistega večera na začetku; ko sem prišel z vsemi tistimi rožami... Bila si sama, ob oknu: brala si. Se spomniš?

— Da, da.

— Vstopil sem. Komaj si se obrnila; neprijazno si me sprejela. Kaj ti je bilo? — — Ne vem.

Postavil sem šopek na mizico in čakal. Začela si govoriti o nepomembnih stvareh, brez volje, brez veselja. Obupan sem pomislil: »Torej, ne ljubi me več!« Toda vonj je bil močan: vsa soba ga je bila že polna. Še vedno te vidim, kako si z obema rokama pograbila šopek in cel obraz potopila vanj ter vdihovala. Ko si spet dvignila obraz, se je zdel čisto brez krvi in oči so bile spremenjene, kakor od nekakšne pijanosti...

— Nadaljuj, nadaljuj! — je s slabotnim glasom rekla Elena, sklonjena nad ograjo zamaknjena v čar tekoče vode.

— Potem na divanu: se spomniš? Z rožami sem ti pokrtil prsi, roke, obraz in te stiskal. Ti pa si se kar naprej dvigovala in ponujala usta, vrat, priprte trepalnice. Med tvojo kožo in svojimi ustnicami sem čutil hladne in mehke cvetne liste. Ko sem te poljubil na vrat, je vse tvoje telo drgetalo in stegnila si roke, da bi se me ubranila. Oh, potem pa...

Glavo si imela potopljeno med blazinami, prsi pokrite z rožami, roke gole do komolcev; in nič ni bilo bolj ljubko in sladko od rahlega drgeta tvojih bledih rok na mojih sencih... Se spomniš?

— Da. Nadaljuj!

Nadaljeval je in postajal vse bolj nežen. Opit od svojih besed, se skoraj ni več zavedal, kaj govori. Elena se je s hrbtom obrnjenim proti svetlobi privila k ljubimcu. Skozi obleko sta čutila nejasen stik teles. Pod njima je počasi in hladna na pogled tekla rečna voda; veliki vitki ločki so se kot lasje z vsakim pišem polegali in rahlo valovili.

Potem nista več govorila; le gledala sta se in v ušesih čutila hrup, ki kar ni hotel pojenjati in s seboj odnašal del njunega bistva, kakor bi se nekaj glasnega iztrgalo iz notranjosti in se razširilo, da bi napolnilo vso okoliško deželo.

Elena se je vzravнала in rekla:

— Pojdiva. Žejna sem. Kje bi lahko dobila vodo?

Namenila sta se proti rimski gostilni preko mosta. Nekaj furmanov je razpregalo živino in glasno preklinjalo. Zahajajoče sonce je močno osvetljevalo skupino ljudi in konj.

Ko sta vstopila, se nihče v gostilni ni menil zanju. Trije ali štirje vročični možje so tihi in rumeni stali ob kvadratni žerjavnici.

Z ugaslo pipo še vedno med zobmi je dremal v kotu nek rdečeličen volar. Dva mršava in zlovešča mladeniča sta kartala in se občasno merila s pogledi polnimi divjega besa. Gostilničarka, debela ženska, pa je v naročju držala otroka in ga okorno zibala.

Medtem ko je Elena pila vodo iz steklenega kozarca, ji je ženska kazala otroka in tožila.

— Poglejte, gospa moja! Poglejte, gospa moja!

Vsi udi ubovega bitja so bili usmiljenja vredno suhi; vijoličaste ustnice so bile pokrite z belimi pikicami; usta so bila polna belkastih grudic. Zdelo se je, kakor da bi življenje že zbežalo iz malega telesca in pustilo za sabo snov, na kateri so zdaj rasle plesni.

— Poglejte gospa moja, kako hladne roke ima. Ne more več piti; ne more več požirati; ne more več spati...

Ženska je ihtela. Vročični moški so gledali z očmi polnimi pobitosti. Na ihtenje sta se mladeniča odzvala z nestrpnostjo.

— Greva, greva! — je rekel Andrea Eleni in jo prijel pod roko, potem ko je na mizi pustil bankovec. Potem jo je povedel ven.

Skupaj sta se vrnila k mostu. Tok Aniene se je sedaj prižgal v ognju zahoda. Žareča črta je šla pod lokom; v daljavi pa je voda postajala rjava, toda bolj svetleča, kakor da bi na njej plavali madeži olja ali bitumna.

Razdrapana pokrajina, podobna neskončnim ruševinam, je bila pretežno vijoličaste barve. Nad Mestom se je dvigalo rdečkasto nebo.

— Ubogo bitje! — je mrmrala Elena z globokim glasom polnim usmiljenja in se oklepala Andrejeve roke.

Veter je divjal. Visoko na razžarjenem nebu je krakajoč letela jata vran.

Tedaj je vpričo samote njuni duši zajelo nekakšno čustveno razburjenje. Zdelo se je, kakor da bi v njuno strast vstopilo nekaj tragičnega in herojskega. Vrhunci čustev so se vneli pod vplivom divjega sončnega zahoda. Elena se je ustavila.

— Ne morem več — je zasopla rekla.

Kočija je bila še daleč, negibna, tam kjer sta jo pustila.

— Še malo, Elena! Še malo! Hočeš, da te nesem?

Andrea se je v neustavljivem liričnem zanosu izgubil v besedah.

»Zakaj hoče oditi? Zakaj hoče razbiti urok? mar njuni usodi nista povezani za vedno? Brez nje ne more živeti, brez njenih oči, brez njenega glasu, brez misli nanjo... Ta ljubezen ga je vsega prežela; vsa njegova kri se je neozdravljivo spremenila kakor od strupa. Zakaj hoče zbežati? Moral bi se oviti okoli nje, jo zadušiti na svojih prsih. Ne, to se ne more zgoditi. Nikoli!

Nikoli!«

Elena je poslušala s sklonjeno glavo, utrujena od vetra, ne da bi odgovorila. Čez nekaj časa je dvignila roko v znak kočijažu, naj se približa. Konji so se pognali.

— Ustavite pri Porta Pia — je zavpila gospa, ko sta se skupaj z ljubimcem povzpela v kočijo.

In z nenadnim gibom se je prepustila njegovemu poželenju, on pa jo je hlastno, hitro, brez diha poljubljal na usta, čelo, lase, oči, vrat.

— Elena! Elena!

Kočijo je napolnila močna rdeča svetloba, ki se je odbijala od hiš opečnate barve. Po cesti se je približeval glasen topot množice konj.

Elena se je v neizmerni sladkosti predaje naslonila ljubimcu na rame in rekla:

— Zbogom, ljubezen! Zbogom! Zbogom!

Ko se je dvignila, je po levi in desni v hitrem diru šlo mimo deset ali dvanajst jezdecev v škrlatu, ki so se vračali z lova na lisico. Eden izmed njih, vojvoda Beffi, se je, ko je šel čisto blizu mimo, obrnil v sedlu, da bi pogledal skozi okence.

Andrea ni več spregovoril. Čutil je, kako se vse njegovo bitje izgublja v neskončni potrnosti. Iz deške šibkosti njegove narave je sedaj, potem ko se je umiril prvi odpor, izhajala potreba po solzah. Hotel se je upogniti, ponižati, prositi, s solzami ganiti sočutje ženske. Čutil je zmedeno in topo omotico; in rahel hlad mu je prešinil tilnik, mu prodiral skozi lasne korene.

— Zbogom — je ponovila Elena.

Pod lokom Porte Pie se je kočija ustavila, da bi izstopil.

Tako je Andrea čakajoč ponovno doživel v spominu tisti davni dan, videl vse gibe in slišal vse besede. Kaj je storil, ko je Elenina kočija izginila proti Štirim vodnjakom? Pravzaprav nič nenavadnega. Tudi takrat, kakor vedno, brž ko se je oddaljil neposreden predmet, ki je bil vzrok njegove bežne zanesenosti, je skoraj takoj dosegel mirnost, zavest življenja okoli njega, uravnoteženost. Da bi se vrnil domov, je skočil v voz nekega izvoščka; tam si je kot običajno, ne da bi pozabil na podrobnosti elegance, nadel črno obleko; in odšel, kakor vsako sredo na večerjo k sestrični v palačo Roccagiovine. Vse stvari zunanjega bivanja so nanj delovale z veliko močjo pozabe, ga zaposlovale in ga spodbujale k hitrim posvetnim užitkom.

Tistega večera se je zbral šele precej pozno, ob vrnitvi domov je namreč zagledal na neki mizi, kako se sveti majhen glavnik iz želvovine, ki ga Elena pozabila pred dvema dnevoma. Da bi nadoknadil zamujeno, je potem vso noč trpel in z domiselnostjo še povečeval svojo bolečino.

Toda trenutek se je približeval. Ura na Trinità de' Monti je bila tričetrť na četrťo.

Z velikim strahom je razmišľal: »V nekaj minutah bo Elena tu. Kako jo bom sprejel? Kaj ji bom rekel?«

Njegova tesnoba je bila resnična in ljubezen do te ženske je v resnici v njem ponovno zaživela; toda izražanje čustev z držo in besedami je bilo pri njem vedno tako izumetničeno, tako daleč od preprostosti in iskrenosti, tako da se je tudi pri najglobljih čustvovanjih iz navade zatekal k pripravam.

Poskušal si je predstavljati prizorišče; sestavil je nekaj fraz; z očmi iskal po prostoru najprimernejše mesto pogovora. Potem je še vstal, da bi v ogledalu preveril ali je njegov obraz bled, ali je primeren okoliščinam. In njegov pogled se je ustavil na sencih v ogledalu, tam kjer so se začeli lasje in kjer ga je Elena včasih nežno poljubila. Odprl je usta in opazoval popoln blesk zob in svežino dlesni in se spomnil, da so bile nekaj časa Eleni najbolj všeč njegova usta. Njegova nečimrnost razvajenega in poženščenega mladeniča ni v ljubezni nikoli zanemarjala nobenega učinka ljubkosti in oblike. Pri ljubezenskih zadevah je znal iz svoje lepote potegniti kar se je dalo velik užitek. Prav zaradi tega srečnega odnosa telesa in tega stalnega iskanja užitka je osvajal ženska srca. V njem je bilo nekaj

Don Giovannia in nekaj Cherubina: znal je biti moški herkulske noči in plašen, iskren, skoraj deviški ljubimec. Vzrok njegove moči pa je bil: ker v umetnosti ljubezni ni čutil odpora do nobenega pretvarjanja, prevare in laži. Velik del njegove moči je bil v hinavščini.

»Kako jo bom sprejel? Kaj ji bom rekel?« Blodil je, medtem ko so minute tekle. Ni vedel s kakšnimi občutki bo prišla Elena.

Srečal jo je prejšnje dopoldne na ulici Condotti, ko si je ogledovala izložbe. Po dolgi skrivnostni odsotnosti se je pred nekaj dnevi vrnila v Rim.

Nenadno srečanje je v obeh vzbudilo močna čustva; toda obljudenost ulice ju je prisilila v vljudno, obredno, skoraj hladno zadržanost. Resno, skoraj žalostno jo je gledal v oči in rekel: — Elena, toliko vam imam povedati. Pridete k meni jutri? Nič se ni spremenilo v buen retiro. — Odgovorila je preprosto: — Prav; pridem. Pričakujte me okoli štirih. Tudi jaz vam imam nekaj povedati. Zdaj me pustite.

Takoj je sprejela povabilo, brez pomislekov, ne da bi postavljala pogoje, ne da bi temu pripisovala velik pomen. Takšna pripravljenost je pri Andreju povzročila nekakšno nejasno zaskrbljenost. Bo prišla kot prijateljica ali kot ljubimka? Bo prišla, da obnovita ljubezensko zvezo ali da mi razbije vsa upanja? Kaj se je v teh dveh letih dogajalo v njeni duši? Tega Andrea ni vedel; toda še vedno je čutil njen pogled, na cesti, ko se je priklonil, da bi jo pozdravil.

Še vedno je bi to isti pogled izmed dolgih trepalnic, tako sladek, tako globok, tako zapeljiv.

Še dve ali tri minute so bile do ure. Tesnoba pričakovanja ga je zajela do te mere, da je mislil, da ga bo zadušilo. Spet je šel do okna in gledal stopnice Trinità de' Monti.

Včasih je Elena na snidenja prišla po teh stopnicah. Ko je postavila nogo na zadnjo stopnico, se je za trenutek ustavila; potem je hitro prečkala tisti del trga, ki je nasproti hiše Casteldelfinov. Kadar je bil trg tih, se je slišal rahlo valoveč odjek njenih korakov po kamnitem tlaku.

Ura je odbila četrto. Od Španskega trga in Pincia je prihajal hrup vozov. Množica je hodila pod drevesi pred Vilo Medici. Dve ženski sta stali na kamniti klopi pod cerkvijo in nadzirali nekaj otrok, ki so se podili okoli obeliska. Obelisk je bil v zahajajočem soncu ves rožnat; in metal dolgo poševno modrikasto senco. Z bližanjem sončnega zahoda je postajal zrak oster.

Mesto spodaj je bilo zlato obarvano, nad njim pa je bilo blede nebo, na katerem so se že črno izrisovale ciprese na Monte Mariu.

Andrea se je zdrznil. Videl je, kako se je vrh majhnih stopnic, ki so se ob hiši Casteldelfinov spuščale na mali trg Mignanelli pojavila neka senca. Ni bila Elena; temveč neka gospa, ki se je obrnila na Gregorijansko ulico in počasi odšla.

»Če ne bo prišla?« je podvomil in se odmaknil od okna. Ko se je umaknil s hladnega zraka, se mu je zdela toplota sobe mehkejša, vonj brina in vrtnic močnejši, sence zaves na oknih in vratih skrivnostnejše. Zdelo se je, da je soba sedaj pripravljena, da sprejme žensko, po kateri je hrepenel. Razmišljal je o Eleninih občutkih, ko bo vstopila.

Seveda jo bo premagala ta sladkost polna spominov; takoj bo izgubila občutek za resničnost, za čas; mislila bo, da je na običajnem snidenju, da nikoli ni bil prekinjen tisti čas naslad, da je še vedno Elena iz nekdanjih časov. Če se prizorišče ljubezni ni spremenilo, zakaj naj bi se potem spremenila ljubezen? Seveda, čutila bo globoko zapeljivost stvari, ki so ji bile nekdaj ljube.

Potem so se za čakajočega začele nove muke. Duhovi, ki jih je izostrilo stalno fantastično razmišljanje in pesniške sanje, pripisujejo stvarjem občutljivo in spremenljivo dušo, kakršna je človeška; in vidijo v vsaki stvari, v oblikah, v barvah, v glasovih, v vonjih očitna znamenja, znake čustva ali misli; in v vsakem pojavu, v vsakem skupu pojavov najdejo neko duševno stanje, nek moralni pomen. Včasih je vizija tako jasna, da povzroči pri teh duhovih tesnobo: zdi se jim, kot bi se dušili v polnosti odkritega življenja in se ustrašijo svojih lastnih sanjarij.

Andrea je videl, kako se v stvareh okoli njega odraža njegova tesnoba; in kakor se je njegovo poželenje brez haska izgubljalo v čakanju, njegovi živci pa so popuščali, tako se mu je zdelo, da tudi tako rekoč erotično bistvo stvari nekako izhlapeva in se po nepotrebnem izgublja. Vse ti predmeti med katerimi je tolikokrat ljubil, užival in trpel, so po njegovem tudi prejeli nekaj njegove občutljivosti. Niso bili samo priče njegovih ljubezni, njegovih užitkov, njegovih žalosti, ampak so bili pri tem tudi udeleženi. V njegovem spominu je bila vsaka oblika, vsaka barva v harmoniji z neko žensko podobo, bila je nota v akordu lepote, element nekega strastnega zanosa. Zaradi narave svojega okusa je v ljubeznih iskal večkratni užitek: zple-

ten užitek vseh čutov, visoke intelektualne občutke, prepustitev čustvom, izbruhe brutalnosti. In ker je kot estetik iskal z veččino, je seveda velik del njegove omame izhajal iz sveta stvari. Ta prefinjeni glumač ni razumel komedije ljubezni brez scenarijev.

Zato je bil njegov dom izvrsten teater; on pa je bil odličen scenograf.

Toda v predstavi se je vedno popolnoma predajal; na široko je razsipal bogastvo svojega duha; tako se je vživljal, da je bil pogosto žrtev lastnih prevar, padal v lastne pasti, zadet z lastnim orožjem, kakor tisti čarovnik, ki se ujame v krog lastnih čarovnij.

Vse okoli njega je zanj dobilo tisti neizrekljiv videz življenja, ki ga dosežejo na primer sveti predmeti, verska znamenja, kulturna orodja, vsaka figura, okoli katere se zgoščajo človeške meditacije ali v katero človeška domišljija postavlja neko idealno vzvišenost. Kakor fiola še po dolgih letih ohrani vonj po dišavi, ki jo je nekoč vsebovala, tako tudi določeni predmeti, kadar so prežeti s sanjskim ljubimcem, ohranijo kakšen bežen del ljubezni. In od njih je dobival tako močno spodbudo, da je bil včasih vznemirjen, kot bi stal pred nadnaravnimi silami.

V resnici se je zdelo, da pozna nekakšno latentno afrodizično moč vsakega izmed teh predmetov in včasih je čutil, kako se osvobaja, razširja in trepeti okoli njega. Kadar je bil v objemu ljubljene, takrat je sebi ter njenemu telesu in duši prirejal takšna veličastna praznovanja, da lahko samo spomin nanje razsvetli celo življenje. Toda, kadar je bil sam, ga je stiskala silna tesnoba, neizrekljivo

obžalovanje ob misli, da je bil zaman ta veliki in izjemen ljubezenski stroj.

Zaman! Iz rož v visokih florentinskih vazah, ki so tudi čakale, so puhtele vse njihove intimne sladkosti. Na steni nad divanom so srebrni verzi v slavo ženske in vina, ki so bili tako skladno postavljeni na nedoločljive svilene barve perzijske preproge iz šestnajstega stoletja, sijali osvetljeni z žarki sončnega zahoda, ki so pod širokim kotom padali skozi okno, redčili bližnjo senco in osvetljevali blazine pod njimi.

Povsod je bila senca prosojna in bogata, tako rekoč oživiljena z nedoločnim svetlečim trepetanjem, kakor v temnih svetiščih s skritim zakladom. Ogenj v kaminu je prasketal; in vsak njegov plamen je bil, kakor pravi Percy Shelley¹, kot dragulj raztopljen v večno gibljivi svetlobi. V tem trenutku se je zdelo ljubimcu, kod da vsaka oblika, vsaka barva, vsak vonj izraža najnežnejši cvet njegovega bistva. Ona pa ne bo prišla! Ona pa ne bo prišla!

Takrat je prvič pomislil na moža.

Elena ni več svobodna. Odpovedala se je lepi svobodi vdovstva in se nekaj mesecev po odhodu iz Rima po-

1 Percy Bysshe Shelley - The Witch of Atlas:

27

While on her hearth lay blazing many a piece
Of sandal wood, rare gums, and cinnamon;
Men scarcely know how beautiful fire is—
Each flame of it is as a precious stone
Dissolved in ever-moving light, and this
Belongs to each and all who gaze upon.
The Witch beheld it not, for in her hand
She held a woof that dimmed the burning brand. (op. prev.)

novno poročila z nekim angleškim plemičem, z lordom Humphreyem Heathfieldom. Andrea se je pravzaprav spominjal, da je v neki mondeni kroniki oktobra tisoč osemsto petinosemdesetega videl napoved poroke; in da je slišal o novi Lady Helen Heathfield neskončno število komentarjev po vseh letoviščih tiste rimske jeseni. Spominjal se je tudi, da je v prejšnji zimi kakšne desetkrat srečal Lorda Humphreya na sobotah kneginje Giustiniani—Bandini in na javnih dražbah. Bil je mož štiridesetih let, pepelnato svetlih las, plešast po sencih, skoraj brezkrven, jasnega in ostrega pogleda, z velikim štrlečim čelom prepredenim z venami. Njegovo ime, Heathfield, je bilo ime brigadnega generala, ki je bil junak slovite obrambe Gibraltarja (1779—83) in ga je napravil nesmrtnega tudi čopič Joshue Reynoldsa.

Kakšno vlogo je imel ta človek v Eleninem življenju? Kakšne vezi, poleg zakona, so jo vezale nanj? Kakšne spremembe je na njej pustil telesni in duševni stik z možem?

Nenadoma so v Andrejevih mislih nemirno vzniknile uganke. Sredi tega nemira se je pojavila jasna in natančna slika telesne zveze dvojice; bolečina je bila tako neznosna, da se je instinktivno sunkovito dvignil, kakor človek, ki začuti, da je bil ranjen v vitalni del telesa. Preko sobe je šel v predsobo in prisluškoval pri vratih, ki jih je pustil priprta. Bilo je skoraj tričetrť na peto.

Čez nekaj časa je zaslišal korake na stopnicah, šelest oblačil, zasoplo dihanje.

Zagotovo se je po stopnicah vzpenjala ženska. Vsa kri mu je vzvalovila s takšno silo, da je razrvan od dolgega

čakanja mislil, da ga bodo zapustile moči in bo padel. Vendar je vseeno slišal ženske stopinje na zadnjih stopnicah, globoko dihanje, korake vrh stopnic, na pragu. Elena je vstopila.

— Oh, Elena! Končno.

V teh besedah je bil tako globok izraz dolgotrajne tesnobe, da se je na ustnicah ženske izrisal nedoločen nasmeh, v katerem se je mešalo usmiljenje z užitkom. Prijel jo je za desno roko, na kateri ni imela rokavice in jo potegnil v sobo. Še vedno je bila zasopla; ves obraz pa ji je rahlo žarel pod črno tančico.

— Oprostite mi, Andrea. Toda nisem se mogla rešiti prej. Toliko obiskov... toliko kartic, na katere je treba odgovoriti... To so naporni dnevi. Ne morem več. Kako vroče je tu! Kako diši!

Še vedno je stala sredi sobe; nekoliko neodločna in zaskrbljena, čeprav je govorila hitro in lahkotno. Plašč iz karmeličanskega blaga z rokavi krojenimi v imperialnem stilu zgoraj s širokimi nabori zravnanimi in zapetimi z gumbi v zapestju, z ogromnim ovratnikom iz polarne lisice kot edinim okrasom je pokrival vse telo, ne da bi pri tem prikril elegantno vitkost. Gledala je Andreja, z očmi polnimi nekakšnega drhtečega nasmeha, ki je zakrival skrbno preiskovanje. Rekla je:

— Malo ste se spremenili. Ne bi mogla reči v čem. Okoli ust, na primer, imate nekakšno zagrenjenost, ki je nisem poznala.

To je povedala s pridihom prisrčne domačnosti. Njen glas, ki je zvenel v sobi, je Andreja navdal s tako živim veseljem, da je vzkliknil:

— Govorite, Elena; še govorite!

Zasmejala se je. In vprašala:

— Zakaj?

Prijel jo je za roko in odgovoril:

— Vi to veste.

Odtegnila mu je roko; in pogledala mladeniču globoko v oči.

— Ničesar več ne vem.

— Torej ste se spremenili?

— Zelo spremenila.

Oba so že nosila »čustva«. Elenin odgovor je nenadoma pojasnil problem. Andrea je razumel; in hitro, toda natančno je z intuicijo, ki ni redka pri nekaterih duhovih izurjenih v razčlenjevanju notranjega življenja, uvidel moralno držo obiskovalke in predvidel razvoj pogovora, ki naj bi sledil. Kot nekoč, ga je zdaj že popolnoma zajel urok te ženske. Poleg tega ga je močno spodbujala radovednost. Rekel je:

— Ne boste sedli?

— Da, za trenutek.

— Sem v naslonjač.

— Oh, moj naslonjač! — je potem ko ga je prepoznala že hotela spontano reči; vendar se je zadržala.

Bilo je široko in globoko sedišče oblečeno v staro usnje, na katerem so bile v reliefu vtisnjene blede himere v stilu sten neke sobe v palači Chigi.

Usnje je imelo tisto toplo in bogato barvo, ki je spominjala na ozadja v nekaterih beneških portretih ali na lep bron, ki je ohranil komaj sled pozlate ali na tanko lusko želvovine, skozi katero preseva zlat listič. Da bi bil naslon mehkejši, je bila na njem velika blazina, ki je bila urezana iz dalmatike že precej zbledela barve, takšne ki ji florentinski svilarji pravijo žafranasto rdeča.

Elena je sedla. Na rob čajne mize je položila desno rokavico in etui za posetnice, ki je bil tulec iz gladkega srebra, v katero sta bili vrezani dve zategnjeni podvezi z geslom. Potem si je snela tančico in pri tem dvignila roke, da bi razvezala vozal za glavo; eleganten gib je povzročil nekaj svetlečih valov na žametu: pod pazduhami, vzdolž rokavov, na prsih. Ker je bila vročina kamina prevelika, se je zaščitila z golo roko, ki se je zasvetila kot rožnat alabaster: v gibu so se zalesketali prstani. Rekla je:

— Prosim vas, zastrite ogenj. Preveč gori.

— Vam niso več všeč plameni? Nekoč pa ste bili pravi salamander! S tem kaminom so povezani spom...

— Ne budite spominov — ga je prekinila. — Zastrite torej ogenj in prižgite luč. Pripravila bom čaj.

— Ne boste slekli plašča?

— Ne, ker moram kmalu oditi. Pozno je že.

— Saj se boste zadušili.

Malce nestrpno je vstala.

— Potem mi pomagajte.

Ko ji je Andrea slačil plašč, je zavonjal njen parfum. Ni bil več isti kot nekoč; toda bil je tako popoln, da mu je segel vse do srca.

— Drug parfum imate — je rekel s posebnim poudarkom.

Odgovorila je preprosto:

— Da. Vam je všeč?

Andrea, ki je še vedno v rokah držal plašč, je potopil obraz v krzno, ki je krasilo ovratnik in je bilo zaradi stika z njeno kožo in lasmi najbolj odišavljeno. Potem je vprašal:

— Kako se imenuje?

— Nima imena.

Spet je sedla v naslonjač in se ponovno znašla v soju plamenov. Imela je črno obleko, vso iz čipk, na katerih so se svetili brezštevilni črni in temnosivi biserčki.

Za okni se je somrak spreminjal v temo. Andrea je prižgal živooranžne sveče na železnih lestencih. Potem je potegnil pred kamin zaslon.

V tišini, ki je nastopila, sta bila oba zmedena. Elena ni imela jasne predstave o trenutku, niti samozavesti; čeprav se je trudila, se ni mogla držati svojih sklepov, uresničiti svojih namer, slediti svoji volji. Pred tem moškim, na katerega jo je nekoč vezala tako velika strast, v tem prostoru, kjer je preživela najbolj ognjevite trenutke svojega življenja, je čutila, kako se ji vse misli opotekajo, raztapljajo, razblinjajo. Zdaj je bil njen duh na tem, da vstopi

v tisto sladko stanje nekakšne čustvene mehкости, v katerem doživlja vsak gib, vsako držo, vsako obliko zunanjega dogajanja kot hlape sprememb v ozračju. Oklevala je, da bi se prepustila.

Andrea je rekel tiho skoraj ponižno:

— Je tako v redu?

Nasmehnila se mu je, ne da bi odgovorila, kajti besede so ji bile v neznanski užitek, nekakšen drget sladkosti vrh prsi. Začela je z natančnim opraviлом. Prižgala je svetilko pod posodo z vodo; odprla lakasto škatlo, v kateri je bil čaj, in dala v porcelan odmerjeno količino čaja; potem je pripravila dve skodelici. Njeni gibi so bili počasni in nekoliko omahljivi, kakor pri nekom, ki nekaj počne, pri tem pa je z mislimi drugje; njene bele in brezmadežne roke so se gibale s skoraj takšno lahkotnostjo kot metulji, zdelo se je, kot da se stvari sploh ne dotika, ampak jih le obleta; iz njenih gibov, njenih rok, iz vsakega rahlega valovanja njenega telesa je izžareval užitek, ki je božal ljubimčeve čute.

Andrea, ki je sedel ob njej, jo je gledal z nekoliko priprtimi očmi in z zenicami pil nasladen čar, ki je žarel iz nje. Bilo je, kakor bi se v duhu dotikal vsakega njenega giba. Kateri ljubimec ni doživel tega nepopisnega užitka, ko se že sama možnost čutnega dotika tako izostri, da se ga doživi že brez neposrednega telesnega stika?

Oba sta molčala. Elena se je izgubila na blazini: čakala je, da zavre voda.

Gledala je moder plamen svetilke, kar naprej si je snemala prstane s prstov, jih zopet natikala in se izgubljala

v nekakšnih sanjah. Niso bile sanje, ampak nek nejasen spomin, valoveč, zmeden, izmuzljiv. V duhu so ji ožive-
li vsi spomini na minulo ljubezen, vendar nejasni: nji-
hov izraz je bil nejasen in ni vedela ali gre za užitek ali
bolečino. Bilo je kakor kadar se iz odmrlega cvetja, ko
je že vsak posamezen cvet izgubil svojo lastno posebno
barvo in vonj, dvigne skupen vonj, v katerem pa lahko
prepoznamo različne sestavine. Zdelo se je, da nosi v sebi
zadnjo sapico spominov, ki so že umrli, zadnje sledove že
izginulega veselja, zadnjo grenkobo že mrtve sreče, nekaj
takšnega kot dvomljive meglice iz katerih se dvigajo po-
dobe brez imena, brez okvira, brez povezave. Ni vedela
ali je to užitek ali bolečina; toda počasi sta to skrivnostno
vznemirjenje, ta neopredeljiv nemir naraščala in ji sti-
skala srce v sladkosti in grenkobi. Temne slutnje, skrivna
obžalovanja, vraževerni strahovi, zatrte težnje, zadušene
bolečine, mučne sanje, neizpolnjene želje, vsi ti temni
elementi, ki so sestavljali njeno notranje življenje, so se
sedaj mešali in besneli.

Molčala je vsa zatopljena vase. Med tem ko je njeno srce
prekipevalo, je uživala v stopnjevanju razburjenja s tišino.
Z govorjenjem bi se razgubilo.

Voda v posodi je počasi začela vreti.

Andrea, ki je na nizkem stolu imel komolec naslonjen
na koleno, z dlanjo pa je podpiral brado, je sedaj gledal
lepo bitje s takšno intenzivnostjo, da je, kljub temu, da
se ni obrnila, čutila zaradi te vztrajnosti skoraj nekakšno
nejasno telesno slabost. Andrea jo je gledal in mislil: »To
žensko sem nekoč imel.« Da bi se prepričal, si je pona-

vljal to trditev; da bi se prepričal, si je z miselnim naporom priklical v spomin kakšno njeno držo med užitkom, skušal jo je ponovno uzreti v svojem objemu. Gotovost posesti mu je uhajala. Elena se mu je zdela nova ženska, nikoli užita, nikoli blizka.

V resnici je bila še bolj želena kot nekoč. Skoraj otipljiva uganka njene lepote je bila še bolj skrivnostna in privlačna. Njena glava s kratkim čelom, ravnim nosom, obokanimi obrvmi, tako čistih, trdnih, antičnih potez, da se je zdelo, kakor da bi izstopila iz obroča kakšne sirakuške medalje, je imela v očeh in na ustih nek poseben kontrast izraza: takšen strasten, intenziven, dvoumen, nadčloveški izraz, ki so ga znali vlitati le nekateri moderni duhovi, globoko prepojeni z vso izprijenostjo umetnosti, v takšne nesmrtné ženske kot sta Monna Lisa in Nelly O'Brien.

»Drug jo ima sedaj« je mislil Andrea, medtem ko jo je gledal. »Druge roke se je dotikajo, druga usta jo poljubljajo.« In medtem ko mu ni uspelo zadržati v domišljiji slike njegove zveze z njo, je sedaj z neusmiljeno natančnostjo videl drugo sliko. In obsedla ga je nenadna norost, da bi zvedel, odkril, spraševal.

Elena se je, medtem ko je para uhajala med stikom pokrovke in kipeče posode, nagnila nad mizo. Samo malo vode je vlila na čaj; potem je dala v eno skodelico dva kosa sladkorja; potem je dolila še vode; in ugasnila moder plamen. Vse to je opravila z nekakšno skrbno nežnostjo, ne da bi se sploh ozrla k Andreju. Notranji vihar se je sedaj razvil v tako mehko ganjenost, da je čutila, kako se ji stiska grlo in se ji vlažijo oči; ni se mogla upreti. Toliko

nasprotnih misli, toliko nasprotnih vznemirjenj in sprememb duše se je sedaj izteklo v eno solzo.

Zadela je srebrn etui za posetnice in padel je na preprogo. Andrea ga je pobral in gledal vrezani dve podvezi. Na vsaki je bil sentimentalni napis:

From Dreamland — A stranger hither; Iz dežele sanj — Tujka tukaj.

Ko je dvignil pogled, mu je Elena z nasmehom zastrtim s solzami ponudila kadečo skodelico.

Opazil je to zastrtost; in ta nepričakovan znak nežnosti je v njem spodbudil ljubezen in hvaležnost, tako da je odložil skodelico, pokleknil, prijel Eleno za roko in se je dotaknil z ustnicami.

— Elena! Elena!

Na kolenih ji je govoril s tihim glasom tako od blizu, kakor bi hotel spiti njen dih.

Gorečnost je bila iskrena, medtem ko so besede kaj tudi lagale. »On jo ljubi, vedno jo je ljubil, nikoli je ni mogel pozabiti! ko jo je srečal, je začutil, kako se je vzdignila njegova strast s tako silovitostjo, da ga je skoraj obšla groza: nekakšna tesnobna groza, ko je uzrl, kako se je na enkrat preobrnilo vse njegovo življenje.«

— Molčite! Molčite! — je rekla Elena z obrazom polnim bolečine, vsa bleda.

Andrea je še vedno na kolenih nadaljeval in se vnemal z vživljanjem v čustvo.

»Čutil je, kako je s tistim nenadnim begom odnesla s seboj njegov največji in najboljši del. Ne zna ji opisati vse

bede svojega kasnejšega življenja, tesnobe svojih obžalovanj, vztrajnosti neizprosne razžirajoče notranje bolečine. Zanj je bila žalost na dnu vseh stvari. Minevanje časa je bilo zanj neznosna muka. Ni toliko objokoval srečnih dni, bolj so ga boleli dnevi, ki so sedaj zaman nesrečno minevali. Prvi so mu pustili vsaj spomine: za drugimi pa ostaja le obžalovanje, skoraj kesanje... Njegovo življenje je požiralo samo sebe, ker je nosilo neugasljiv plamen ene same želje in neozdravljiv gnus do vseh drugih užitkov.

Včasih ga je napadalo skoraj besno poželenje, obupna želja po užitkih; bilo je kot divji upor nezadovoljenega srca, kot drget upanja, ki se ni sprijaznilo s smrtjo. Včasih se mu je zdelo, da je popolnoma izničen; zgrožen je stal ob globokih praznih prepadih svojega bistva: od vsega požara njegove mladosti mu je ostalo le prgišče pepela. Včasih se je tudi, tako kot tiste sanje, ki se razpršijo z zoro, vsa njegova preteklost, vsa njegova sedanjost razkrojila; se ločila od njegove zavesti in odpadla kot krhek lev, kot nekoristno oblačilo. Ničesar se več ni spominjal, kakor človek po dolgi bolezni, kakor osupel okrevanec. Končno je pozabil; čutil je, kako njegova duša nežno odhaja v smrt... Toda nenadoma je iz tega miru pozabe privrela nova bolečina in podrt idol je kot neuničljiva kal znova vstal še večji. Ona, ona je bila ta idol, ki je zapeljal vso voljo njegovega srca, zlomil vso njegovo intelektualno moč, zaprl drugim ljubeznim, drugim bolečinam, vsem drugim sanjam vse najskrivnejše poti v njegovo dušo, za vedno, za vedno...«

Andrea je lagal; toda njegov govor je bil tako topel, nje-

gov glas tako prodoren, dotik njegovih rok tako ljubezniv, da je Eleno preplavila neskončna sladkost.

— Molči! — je rekla. — Ne smem te poslušati; nisem več tvoja; nikoli več ne morem biti tvoja. Molči! Molči!

— Ne, poslušaj me.

— Nočem. Zbogom. Odit moram. Zbogom, Andrea. Pozno je že, pusti me.

Izvila je roko iz mladeničevega prijema; premagala je notranjo slabost in hotela vstati.

— Zakaj si potem prišla? — je vprašal z malo hripavim glasom in ji to preprečil.

Čeprav nasilje ni bilo veliko, je namrščila obrvi in takoj odgovorila.

— Prišla sem — je odgovorila z neko umerjeno počasnostjo in gledala ljubimcu v oči — prišla sem, ker si me poklical. Zaradi nekdanje ljubezni, zaradi načina, kako je bila ta ljubezen prekinjena, zaradi dolge odsotnosti in skrivnostnega molka, nisem mogla brez trdosrčnosti zavrniti povabila. Poleg tega sem ti hotela povedati, tisto, kar sem ti povedala: da nisem več tvoja in nikoli več ne morem biti tvoja. To sem ti hotela pošteno povedati, da bi se oba v prihodnje izognila kakršnikoli boleči prevari, kakršnikoli nevarnosti, kakršnikoli zagrenjenosti.

Si razumel?

Andrea je tiho sklonil glavo skoraj do njenih kolen. Z nekoč običajnim gibom ga je pobožala po laseh.

— In potem — je nadaljevala z glasom, zaradi katerega je zatrepetalo vsako njegovo vlakno — in potem... hotela

sem ti povedati, da te še vedno ljubim, da te ne ljubim nič manj, kot sem te nekoč ljubila, da si še vedno duša moje duše in da bi rada bila tvoja najljubša sestra, najljubeznivejša tvoja prijateljica. Si razumel?

Andrea se ni premaknil. V roke je vzela njegova senca in mu dvignila obraz;

in ga prisilila, da jo je gledal v oči.

— Si razumel? — je ponovila s še nežnejšim in tišjim glasom.

Njene oči v senci dolgih trepalnic, so se zdele, kakor bi bile obarvane z nekakšnim najčistejšim in nežnim oljem. Zgornja ustnica nekoliko odprtih ust ji je rahlo trepetala.

— Ne; nisi me ljubila in me ne ljubiš! — je končno izbruhnil Andrea, strgal njene roke s svojih senc in se potegnil nazaj, ker je že čutil v žilah zapeljiv ogenj, ki so ga proti njeni volji izžarevale njene zenice in čutil še bolj trpko bolečino, ker je izgubil telesno posest nad prelepo žensko. — Nisi me ljubila! Imela si srce, da si ubila svojjo ljubezen, nenadoma, skoraj z izdajo, medtem ko ti je dajala najmočnejši opoj. Pobegnila si mi, odšla si in me pustila samega, vsega zgubljenega, polnega bolečine, na tleh, med tem ko sem bil še vedno zaslepljen z obljubami. Nisi me ljubila in me ne ljubiš! Po tako dolgi odsotnosti, polni skrivnosti, tihi in neizprosni; po tako dolgem čakanju, ko sem zapravlil cvet svojega življenja, da sem hranil žalost, ki mi je bila ljuba, ker je prihajala od tebe; po vsej tej sreči in po vsej tej nesreči stopiš v ta prostor, kjer vsaka stvar za naju hrani še živ spomin in mi nežno rečeš: »Nisem več tvoja. Zbogom.« Ah, ne ljubiš me!

— Nehvaležnež! Nehvaležnež! — je vzkliknila Elena, zadeta od skoraj togotnega mladeničevega glasu. — Kaj ti veš, kaj se je zgodilo, kako sem trpela? Kaj veš?

— Ničesar ne vem, ničesar nočem vedeti — je trdo odgovoril in jo objel z nekoliko motnim pogledom, s katerega dna je presevalo njegovo silno poželenje. — Vem, da si bila nekoč vsa moja, s predajanjem brez zadržkov, z neizmernim poželenjem, tako kot nobena druga ženska; in vem, da ne moja duša ne moje telo ne bosta nikoli pozabila tega opoja...

— Molči!

— Kaj mi bo tvoje sestrsko usmiljenje? Proti svoji volji mi ga ponujaš s pogledi ljubimke, dotikaš pa se me z negotovimi rokami. Prevečkrat sem videl tvoje oči kako se zapirajo v užitku; prevečkrat sem vztrepetal ob dotiku tvojih rok. Želim si te.

Spodbujen z lastnimi besedami jo je močno stisnil za zapestja in približal svoj obraz k njenemu, da je čutila njegovo toplo sapo na ustnicah.

— Želim si te, kot še nikoli — je nadaljeval, jo z eno roko objel okoli života, jo skušal prižeti bliže in jo poljubiti. — Spomni se! Spomni se!

Elena je vstala in ga odrinila. Vsa se je tresla.

— Nočem. Razumeš?

Ni razumel. Še vedno se ji je približeval z iztegnjenimi rokami, da bi jo prijel: bled, odločen.

— Bi si lahko — je zavpila z malo zadušenim glasom, ker ni mogla več prenašati nasilja — bi si lahko delil moje telo z drugim?

Kruto vprašanje je izrekla, ne da bi pomislila. Zdaj je s široko razprtimi očmi gledala ljubimca: s tesnobo, skoraj prestrašeno, kakor nekdo, ki zamahne, da bi se rešil, ne da bi precenil moč udarca in se boji, da je povzročil preveliko poškodbo.

Andrejeva gorečnost je nenadoma uplahnila. Na obrazu se mu je izrisala tako globoka bolečina, da je žensko zbadlo v srce.

Po nekaj trenutkih tišine je Andrea rekel:

— Zbogom.

V tej edini besedi je bila grenkoba vseh drugih besed, ki jih je zadržal v sebi.

Elena je tiho odgovorila:

— Zbogom. Oprosti mi.

Oba sta čutila, da je za ta večer treba končati ta nevaren pogovor. On se je oprijel skoraj pretirane brezosebne vljudnosti. Ona pa je postala še bolj blaga, skoraj ponižna; stresal jo je neustavljiv drget.

S stola je pobrala svoj plašč. Andrea ji je prizadevno pomagal. Ker ji ni uspelo vtakniti roke v rokav, ji je Andrea pomagal, skoraj ne da bi se je dotaknil; potem ji je podal klobuk in tančico.

— Želite iti tja pred ogledalo?

— Ne, hvala.

Stopila je k steni ob kaminu, kjer je viselo majhno staro ogledalo z okvirjem okrašenim s figurami, ki so bile tako spretno in drzno izrezljane, da se je zdelo, kot da so kovane v zlatu in ne izrezljane iz lesa. Bilo je precej ljubka

stvar, ki je bila gotovo izdelek prefinjenega umetnika iz petnajstega stoletja za kakšno Mono Amorriscosco² ali Laldomine. V srečnih časih si je Elena večkrat nadela tančico pred to motno in z madeži posejano površino, ki je bila videti kot malce zelenkasta kalna voda. Zdaj se je tega spominjala.

Ko je videla svojo podobo v globini tega zrcala, jo je obšel čuden občutek.

Val zgoščene žalosti ji je preplaval duha. Vendar ni spregovorila.

Andrea jo je pozorno gledal.

Ko je bila pripravljena, je rekla:

— Najbrž je že zelo pozno.

— Niti ne. Šest bo najbrž.

— Odslovila sem svojo kočijo — je dodala. — Zelo bi vam bila hvaležna, če bi mi poiskali zaprt voz.

— Dovolite, da vas za trenutek pustim tu samo? Moj služabnik je zunaj.

Privolila je.

— Prosim, dajte vi tudi naslov vozniku: Hotel Quirinale.

Odšel je ven in za seboj zaprl vrata v sobo. Ostala je sama.

Na hitro se je ozrla naokoli, z nedoločljivim pogledom zaobjela vso sobo in se zaustavila na vazah s cvetjem. Ste-

² Osebi iz novel v stilu Boccaccia Agnola Firenzuole (1493 - 1545) prva iz *Dialogo delle bellezze delle donne*, druga iz *Ragionamenti amorosi*. (op. prev.)

ne so se ji zdele večje, obok višji. Ko je gledala, se ji je zdelo, da jo je začela obhajati vrtoglavica.

Ni več čutila parfuma; toda zrak je bil zagotovo vroč in težak kot v rastlinjaku. Andrejeva podoba se ji je pojavljala v prekinjenih bliskih; v ušesih ji je zvenel nekakšen nejasen val njegovega glasu. Jo bo obšla slabost? — Vendar, kakšen užitek bi bilo zapreti oči in se prepustiti slabosti!

Stresla se je in odšla k oknu, ga odprla in zajela piš. Poživljena se je ponovno obrnila proti sobi. Bledi plameni sveč so trepetali in razgibavali lahne sence na stenah. Kamini je že izgubil žar, toda ogorki so deloma osvetljevali svete podobe zaslona, ki je bil narejen iz odlomka cerkvenega vitraža. Čajna skodelica je ostala na robu mize, nedotaknjena. Blazina na naslonjaču je še vedno ohranila odtis telesa, ki je bilo ugreznjeno v njej. Vse stvari okoli so izpuhtevale neko nedoločeno melanholijo, ki se je nabirala in zgoščala okoli ženskega srca. Teža, ki je pritiskala na to šibko srce je postajala neznosno tesnoba.

— Moj bog! Moj bog!

Hotela je zbežati. Močnejši piš vetra je napihnil zavese, razpihal plamene, dvignil šelest. Zdrznila se je; in skoraj nehote zaklicala:

— Andrea!

Njen glas, to ime v tišini, sta jo čudno presunila, kakor da glas in ime ne bi prišla iz njenih ust. — Zakaj se Andrea tako obira? — Prisluhnila je. Slišal se je samo globok, zamolkel, zmeden hrup mestnega življenja na večer svetega Silvestra. Po trgu Trinità de' Monti ni peljal noben voz. Ker je veter na trenutke močno zapihal, je

zaprla okno; gledala je vrh obeliska, ki se je črno izrisaval na zvezdnem nebu.

Morda Andrea ni takoj našel zaprtega voza na trgu Barberini. Čakala je, sedeč na kavču, poskuša pomiriti divjo razburjenost, se izogibala pogledu v dušo, usmerjajoč svojo pozornost na zunanje stvari. Pozornost njenih oči so pritegnile steklene figure zaslona kamina, ki so bile komaj kaj osvetljene z napol ugaslimi ogorki. Višje na polici kamina so iz ene od vaz padali lističi velike, medleče mehke bele vrtnice, ki je imela v sebi nekaj ženstvenega, skoraj mesenega in se je počasi osipala. Vbočeni listi so nežno padali na marmor kakor kosmi padajočega snega.

»Kako sladek se je zdel takrat med prsti ta dišeči sneg!« je pomislila. »Osmukani lističi rož so pokrivali preproge, divane, stole; ona pa se je smejala, srečna sredi vsega tega razdejanja; srečni ljubimec pa je bil ob njenih nogah.«

Toda zaslišala je, kako se je na cesti pred vrati ustavila kočija; vstala je, stresla z glavo, kakor da bi hotela pregnati nekakšno otopelost, ki jo je utesnjevala. Kmalu zatem se je vrnil Andrea, ves zasopel.

— Oprostite mi, — je rekel. — Vendar nisem našel vratarja in sem šel vse do Španskega trga. Voz čaka spodaj.

— Hvala — je odgovorila Elena in ga boječe gledala skozi črno tančico.

On je bil resen in bled, toda miren.

— Mumps bo prišel mogoče jutri — je dodala s slabotnim glasom. — Pisala vam bom pismce, da vam povem, kdaj se lahko vidiva.

— Hvala — je rekel Andrea.

— Zbogom torej — je odgovorila in mu ponudila roko.

— Želite, da vas spremim dol do ceste? Nikogar ni.

— Da, spemite me.

Malo oklevajoč se je ozirala okoli.

— Niste ničesar pozabili? — je vprašal Andrea.

Gledala je cvetje. A je odgovorila:

— Oh da, etui za posetnice.

Andrea je pohitel, da bi ga prinesel s čajne mizice. Medtem, ko ji ga je podajal, je rekel:

— A stranger hither!

— No, my dear. A friend.

Ta odgovor je Elena izgovorila z zelo živahnim glasom, veselo. Potem je nenadoma s prosečim in priliznjenim nasmehom z mešanico plašnosti in nežnosti, pri čemer se je zatresel rob tančice, ki ji je segala do zgornje ustnice in puščala usta odkrita, rekla:

— Give me a rose.

Andrea je odšel k vsaki vazi in pobral vse rože ter jih stisnil v šopek, ki ga je s težavo držal v rokah. Nekaj jih je popadalo, z drugih pa so se osipali lističi.

— Za vas so bile, vse — je rekel, ne da bi pogledal ljubljeno.

Elena se je s sklonjeno glavo obrnila in odšla, on pa je šel za njo.

Brez besed sta se spustila po stopnicah. Gledal jo je v tilnik, ki je bil tako svež in nežen, pod vozlom tančice pa so se črni kodri mešali s pepelnato sivim krznom.

— Elena! — jo je poklical s tihim glasom, ker se ni več mogel upirati rvajoči strasti, ki mu je stiskala srce.

Obrnila se je in si položila kazalec na ustnice, da bi mu z bolečo kretnjo proseče ukazala naj molči, medtem ko so njene oči sijale. Pospešila je korak, se povzpela v voz in začutila, kako ji je položil rože na kolena.

— Zbogom! Zbogom!

Ko je voz speljal, se je premagana prepustila obupu, neustavljivo točila solze in mečkala vrtnice z ubogimi tresočimi rokami.

II

 sivi povodnji moderne demokracije, v kateri je klavrno potonilo mnogo lepih in redkih reči, je počasi izginjal tudi tisti posebni razred starega italskega plemstva, v katerem je iz roda v rod živela posebna družinska tradicija izbrane kulture, elegance in umetnosti.

Temu razredu, ki mu bom rekel arkadijski, ker je dosegel svoj največji sijaj prav v gracioznem življenju osemnajstega stoletja, je pripadala družina Sperelli. Vljudnost, jezikovna prefinjenost, ljubezen do tenkočutnosti, nagnjenost k nenavadnim študijem, estetska radovednost, arheološka strast, prefinjena galantnost so bile pri Sperellijih dedne vrline. Nek Aleksander Sperelli je leta 1466 prinesel Frideriku Aragonskemu, sinu neapeljskega kralja Ferdinanda in bratu kalabrijskega vojvode Alfonza kodeks v foliu, ki je vseboval nekaj »manj robatih« pesmi starih toskanskih piscev, ki jih je Lorenzo Medičeski obljubil v Pisi leta petinšestdeset; ta isti Aleksander je tudi, kakor vsi učeni možje tistega časa, napisal v latinščini posne-

majoč Tibula melanholično in koprnečo elegijo o smrti božanske Simonette³.

Nek drug Sperelli, Stefano, je bil v istem stoletju v Flandriji, sredi razkošnega življenja, izbrane elegance, nezaslišanega burgundskega blišča; in potem ko se je priženil v neko flamsko družino, ostal tam na dvoru Karla Drznega. Njegov sin, Giusto, se je učil slikarstva pri Janu Gossaertu; in skupaj z mojstrom prišel leta 1508 v Italijo v spremstvu Filipa Burgundskega, poslanca cesarja Maksimiljana pri papežu Juliju II. Živel je v Florenci, kjer je še vedno cvetela glavna veja njegovega rodu; in imel za drugega učitelja Piera di Cosimo, tistega vedrega in priljudnega slikarja, velikega in harmoničnega kolorista, ki je brez zadržkov oživiljal poganske pripovedke.

Ta Giusto ni bil čisto povprečen umetnik; vendar je vse svoje sile potrošil, ko je zaman skušal uskladiti svojo primitivno gotsko izobrazbo z novim duhom renesanse. Sredi sedemnajstega stoletja se je družina Sperelli preselila v Neapelj. Tam je leta 1679 nek Bartolomeo Sperelli objavil astrološko razpravo *De Nativitatibus*; leta 1720 je nek Giovanni Sperelli spisal za gledališče komično opero z naslovom *La Faustina*, potem še lirično tragedijo z naslovom *Progne*; leta 1756 je nek Carlo Sperelli natisnil knjigo ljubezenskih verzov, v kateri so bile objavljene mnoge klasične poltenosti v rimah s Horacijevo eleganco, kakršne so bile takrat v modi. Najboljši pesnik je bil Luigi,

³ Simonetta Vespucci, slovita lepotica iz 15. stol., ljubimka brata Lorenza Magnifica. Upodobitve: Piero di Cosimo, Sandro Botticeli (najbrž je upodobljena tudi na slikah *Rojstvo Venere* in *Venera in Mars*) (op. prev.)

mož prefinjene udvorljivosti na dvoru kralja postopača⁴ in kraljice Caroline.

Pisal je pesmi z nekakšnim melanholičnim in žlahtnim epikureizmom, precej elegantno; ljubil je kot rafiniran ljubimec in imel mnogo avantur, med njimi tudi nekatere znamenite, kakor z markizo di Bugnano, ki se je zastrupila zaradi ljubosumja, ali pa z grofico Chesterfield, ki je umrla od jetike in jo je objokoval v zelo ljubkih, čeprav malo nakičenih pesmih, odah, sonetih in elegijah.

Grof Andrea Sperelli—Fieschi d'Ugenta, edini dedič, je nadaljeval družinsko tradicijo.

V resnici je bil idealen tip mladega italijanskega gospoda devetnajstega stoletja, pristen vzorec rodu elegantnih gospodov in umetnikov, zadnji potomec nekega intelektualnega plemena.

Bil je tako rekoč ves prežet z umetnostjo. Njegovo odraščanje, hranjeno z različnimi in globokimi študiji, se je zdelo izjemno. Do dvajsetega leta so se izmenjevala dolga čtiva z dolgimi potovanji v družbi z očetom, svojo nenavadno estetsko izobrazbo pa je lahko dosegel pod očetovim pokroviteljstvom, brez prisile in omejitev pedagogov. Prav od očeta je imel občutek za umetnine, strasten kult lepote, paradoksalen prezir do predsodkov, pohlep po užitkih.

Ta oče, ki je odraščal sredi največjega blišča burbonskega dvora, je znal razsipno živeti; v globino je poznal razkošno življenje, imel pa je tudi neko byronskega nagnje-

⁴ Ferdinand Burbonski 1751 – 1825; Ferdinand IV neapeljski kralj, Ferdinand III sicilski, Ferdinand I obeh Sicilij. (op. prev.)

nje k fantastični romantiki. Tudi do njegovega zakona je prišlo v skoraj tragičnih okoliščinah po strastni ljubezni. Potem je na vse načine vznemirjal in izzival zakonski mir. Nazadnje se je ločil od žene in imel sina vedno s seboj, medtem ko je potoval po vsej Evropi.

Andrejeva izobrazba je bila torej tako rekoč živa, se pravi ni izhajala toliko iz knjig, ampak se je oblikovala v navzočnosti človeških danosti. Njegov duh ni skvarila samo visoka kultura, ampak tudi izkušnja; njegova radovednost je s širjenjem zavesti postajala vedno silnejša. Od samega začetka se je razdajal; kajti silni čutni moči, ki mu je bila dana, ni nikoli zmanjkalo zakladov za njegovo razsipnost. Toda rast te njegove moči je pomenila zaton neke druge moči, namreč moralne moči, česar tudi njegov oče ni mogel preprečiti. Tako se ni zavedal, da njegovo življenje pomeni vedno večje oženje sposobnosti, upov, užitkov, tako rekoč nenehna odpoved; in da se krog vedno bolj zapira, neizprosno, čeprav počasi.

Oče mu je dal med drugim tudi to temeljno načelo: »Življenje si je potrebno zgraditi kakor umetniško delo. Življenje razumnega človeka mora biti njegovo lastno delo.. Samo v tem je resnična veličina.«

Oče ga je tudi svaril: »Za vsako ceno je treba ohraniti popolno svobodo, tudi v opitosti. Pravilo razumnega moža je: — Habere, non haberi⁵.«

Pravil je tudi: »Obžalovanje je slaba paša nedelavnega duha. Predvsem se je treba izogibati obžalovanju in si ve-

⁵ Aforizem opravičuje bogastvo, vendar svari pred tem, da bi nam zavladovalo. Prvič omenjen pri Aristipu (*Diogenes Laertski*). (op. prev.)

dno zaposliti duha z novimi občutki in novimi predstavami.«

Toda ta načela močne volje, ki bi lahko bila zaradi svoje dvoumnosti razumljena kot visoka moralna merila, so nalletela na brezvoljno naravo, na bitje s šibko močjo volje.

Še eno očetovo seme je zlokobno vzklilo v Andrejevi duši: seme sofizma. »Sofizem« je govoril ta nepreviden vzgojitelj »je temelj vsakega človeškega užitka in bolečine. Izostriti in pomnožiti sofizme torej pomeni izostriti in pomnožiti lastne užitke in bolečino. Mogoče je modrost življenja v zameglitvi resnice.

Beseda je nekaj globokega, kjer so za razumnega človeka skrita neizčrpna bogastva. Grki, mojstri besede, so pravzaprav najbolj prefinjeni uživalci antike. Sofizmi so najbolj cveteli v veselem Periklejevem stoletju.«

Takšno seme je v šibkem duhu mladeniča padlo na plodna tla. Počasi je laganje, bolj samemu sebi kakor drugim, za Andreja postajalo tako prilegajoča obleka, da nikoli več ni mogel biti popolnoma iskren in nikoli ni več mogel prevzeti oblasti nad samim seboj.

Po prezgodnji očetovi smrti je pri enaindvajsetih letih ostal sam, gospodar nemajhnega bogastva, ločen od matere, na milost in nemilost svojih strasti in svojih užitkov.

Petnajst mesecev je ostal v Angliji. Mati se je znova poročila z nekdanjim ljubimcem. Potem je prišel v ljubljeni Rim.

Rim je bil njegova velika ljubezen, ne cesarski Rim, temveč Rim papežev, ne Rim slavolokov, term, forumov,

ampak Rim vil, fontan, cerkva. Ves Kolosej bi dal za Villo Medici, Campo Vaccino⁶ za Španski trg, Titov slavolok za Vodnjak želv. Knežja veličastnost družin Colonna, Doria, Barberini ga je veliko bolj privlačila kot ruševine cesarske veličine. In njegov veliki sen je bil, da bi imel palačo, ki jo je zgradil Michelangelo in okrasil Caracci, takšno, kakor je Farnese; galerijo polno Raffaellov, Tizianov, Domenichinjev, kakor je tista v Villi Borghese; vilo, kakor je vila Alessandra Albania, kjer bi temen pušpan, rdeč granit iz Jutrovega, bel marmor iz Lunija⁷, kipi iz Grčije, renesančne slike in sami spomini kraja gradili čar okoli neke njegove veličastne ljubezni. V hiši markize d'Ateleta, njegove sestrične, je v album svetovljanskih izpovedi, ob vprašanju »Kaj bi si želeli biti?« napisal »Rimski knez«.

Ko je konec septembra 1884 prispel v Rim, je za svoj home izbral palačo Zuccari na Trinità de' Monti, v tem prijetnem katoliškem rastlinjaku, kjer senca obeliska Pija VI kaže ure molitev. Ves oktober mu je minil v skrbi za okrasje; potem ko so bile sobe okrašene in pripravljene, ga je v novem domu za nekaj dni prevzela nepremagljiva žalost. Bilo je poletje svetega Martina⁸, pomlad mrtvih, težka in sladka, v kateri je Rim ležal ves v zlatu, kakor kakšno mesto Daljnega vzhoda, pod skoraj mlečnim nebom, prosojnim kakor nebo, ki se zrcali v južnih morjih.

Ta medlost zraka in svetlobe, kjer se je zdelo, kakor da stvari izgubljajo svojo resničnost in postajajo brezsnozne,

6 Srednjeveško ime za kraj, kjer je stal rimski Forum. (op. prev.)

7 Carrarski marmor. Rimljani so mu rekli *marmor lunensis* (po pristanišču od koder so ga uvažali). (op. prev.)

8 "Indijansko" poletje. (op. prev.)

je v mladeniču zbudila brezkončno onemoglost, neizrekljiv občutek nezadovoljstva, obupa, osamljenosti, praznosti, nostalgije. Nejasno neugodje je mogoče izhajalo tudi iz spremembe klime, navad, običajev. Duša spremeni slabo opredeljene vtise telesa v duševne pojave, kakor sanje spreminjajo po svoji naravi tisto, kar se dogaja med spanjem.

Seveda, sedaj je vstopal v novo obdobje. — Je končno našel žensko in delo, ki bi lahko prevzela njegovo srce in postala njegov cilj? — V sebi ni čutil ne gotovosti moči, ne slutnje slave in sreče. Čeprav je bil ves prepojen, prežet z umetnostjo, še ni ustvaril nobenega vidnega dela. Čeprav je hlepel po ljubezni in užitkih, do sedaj še nikoli ni ljubil z vsem srcem in nikoli prostodušno užival.

Ker ga je preganjal Ideal, se mu v mislih še ni izoblikovala jasna podoba.

Ker je po naravi in zaradi vzgoje sovražil bolečino, je bil ves ranljiv, ves izpostavljen bolečini.

V zmedi protislovnih nagnjenj je izgubil vso voljo, vso moralo. Volja se je odrekla in prepustila žezlo nagonom; estetski občutek, ki je bil seveda pretanjen, silen in vedno aktiven, mu je ohranjal neko določeno ravnovesje duha; tako da bi lahko rekli, da je bilo njegovo življenje stalen boj nasprotnih sil, zaprt v meje nekakšnega ravnovesja. Razmišljajoči ljudje, ki so bili vzgojeni v kultu Lepote, vedno ohranjajo tudi ob najhujši izprijenosti neke vrste urejenost. Pojem Lepote je tako rekoč os njihovega notranjega bitja, okoli katere se vrtijo vse njihove strasti.

Vrh te žalosti je še vedno nejasno kot oslabel parfum valovil spomin na Costantio Landbrooke. Ljubezen do Conny je bila zelo čista ljubezen; ona pa je bila zelo prijetna ženska. Videti je bila kot bitje Thomasa Lawrencea; imela je vse nežne ženske miline, ki so bile drage temu slikarju volančkov, čipk, žameta, svetlečih oči, polodprtih usten; bila je druga utelesitev male grofice Shaftesbury. Živahna, zgovorna, zelo nestanovitna, razsipna z otročji mi pomanjševalnicami in zvonkim smehom, nagnjena k nenadnim nežnostim, nenadni melanholiji, hitri jezi je v ljubezen prinesla veliko gibanja, veliko raznoterosti, mnoge muhe. Njena najbolj prijetna lastnost je bila svežina, vztrajna, stalna svežina ob vseh urah. Ko se je zbudila po noči užitkov, je bila vsa dišeča in čista, kakor da bi ravno kar stopila iz kopeli. Njena podoba v Andrejevem spominu je bila predvsem v eni drži; z lasmi delno spuščeni preko vratu, delno zbranimi vrh glave z glavnikom narejenim iz zlata želvovine; s šarenico potopljeno v belini, kakor bleda vijolica v mleku; z odprtimi vlažnimi usti, osvetljenimi z nasmejanimi zobmi v krvavo rožnati barvi dlesni; v senci zagrinjal, ki razlivajo po postelji srebrnkastosinji svit kakor svetloba v morski votlini.

Toda melodičen ščebet Conny Landbrooke je šel mimo Andrejeve duše kakor tiste skladbe lahke glasbe, ki pustijo za nekaj časa v mislih refren. Več kot enkrat mu je rekla v kakšnem svojem melanholičnem večeru z očmi zamegljenimi od solz: »I know you love me not...« V resnici je ni ljubil in ni bil potešen. Njegov ženski ideal ni bil tako nordijski. V duhu je čutil, da ga privlači ena tistih kurtizan šestnajstega stoletja, ki se zdi, da nosijo na obrazu

nekakšno čarobno tančico, nekajšno začarano prosojno masko, nekajšen temen nočni čar, božansko grozo Noči.

Ko je srečal vojvodinjo Scerni, Gospo Eleno Muti, je pomislil: »To je moja ženska.«